

4. Професіограми за основними видами поліцейської діяльності : наук.-практ. посіб. / В. П. Остапович, І. О. Дубова, В. І. Барко та ін. ; за заг. ред. В. О. Криволапчува. Київ : ДНДІ МВС України ; ФОП Кандиба Т. П., 2018. 244 с.
5. Собчик Л. М. Психология индивидуальности. СПб. : Речь, 2003. 624 с.
6. Галян І. М. Психодіагностика : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2011. 464 с.
7. Bouchard C., Blair S. N., Haskell W. L. Physical activity and health. Champaign : Human Kinetics, 2007. 410 p.
8. Cochraine R. E., Tett R., Vandecreek L. Psychological Testing and the Selection of Police Officers A National Survey. *Criminal Justice and Behavior*. 2003. No. 30 (5). URL: <https://www.researchgate.net/publication/247743668> (дата звернення: 20.01.2019).
9. Dunnette M. D., Borman W. C. Personnel Selection and Classification Systems. *Annual Review of Psychology*. 1979. Vol. 30, No. 1. Pp. 477–525. DOI: <https://doi.org/10.1146/annurev.ps.30.020179.002401>.
10. Barrett G. V., Miguel R. F., Hurd J. M., Lueke S. B., Tan J. A. Practical Issues in the Use of Personality Tests in Police Selection. *Public Personnel Management*. 2003. Vol. 32, No. 4. DOI: <https://doi.org/10.1177/009102600303200403>.

Отримано 24.02.2020

УДК 159.9-057.87:328.18

Олена Олександрівна ЄВДОКІМОВА,

завідувач кафедри соціології та психології факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ,

доктор психологічних наук, професор;

<https://orcid.org/0000-0003-4211-7277>

АНТИКОРУПЦІЙНА СПРЯМОВАНІСТЬ СТУДЕНТІВ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ

Представлено науково-дослідницькі та педагогічні кроки з формування антикорупційної спрямованості студентів. Виявлено основні характеристики розвитку особистості, які значною мірою впливають на схильність останньої до корупційної поведінки. Запропоновано етапи та критерії системи моніторингу процесу формування антикорупційної спрямованості особистості студента.

Незважаючи на усвідомлення високої актуальності питань, пов'язаних з корупцією, треба визнати, що психологічна система оцінки як самого явища, так і показників антикорупційної спрямованості особистості, не сформована. Оскільки без чітких психологічних уявлень щодо корупції психолого-педагогічний вплив не може принести бажаних результатів, було поставлено завдання розробки системи моніторингу антикорупційної спрямованості особистості студентів вищих навчальних закладів.

Для визначення напрямів психологічних зусиль із формування антикорупційних установок студентів логічним було встановити основні дескрипти осіб, схильних до корупції, визначити основні складові процесу розвитку особистості, щоби виявити місце і роль в ньому корупційних дескриптів. При цьому особистість нами сприймалася як елемент системи суспільства: вона є стійкою системою соціально значимих рис індивіда. Певна поведінка і статус людини в соціумі визначаються передумовами і джерелами розвитку особистості. Передумови розвитку особистості базуються на її індивідуальних властивостях, що обумовлено більшою мірою біологічними характеристиками людини. При побудові портрету особистості необхідно враховувати не лише її індивідуальні дескрипти, але і приділяти увагу соціально-історичним умовам її становлення і подальшого розвитку. Соціально-історичний образ представлений зовнішньою підсистемою, що включає як спрямованість особистості (знання, уміння, навички і звички), так і життєвий досвід, що виражається у світогляді, переконаннях, інтересах і особових сенсах людини.

Оскільки соціально обумовлені особливості найбільш піддаються коригуванню, саме вони виступають об'єктом педагогічних дій, у тому числі при формуванні антикорупційної спрямованості. В цьому випадку внутрішня підсистема індивідуальних властивостей особистості буде допоміжною, такою, що демонструє динаміку зміни змісту елементів зовнішньої підструктури – соціально-історичного способу життя.

Конструювання процесу розвитку особистості в системі громадських стосунків дозволило виявити основні характеристики розвитку особистості, які більшою мірою впливають на схильність останньої до корупційної поведінки. Особистість, схильна до корупційного мислення і поведінки, має недиференційовану структуру установок моральної поведінки, низький рівень задоволеності життям, прагнення істотно підвищити рівень задоволеності собою і власним життям шляхом отримання матеріальних благ [4]. Спроби самоствердження через багатство і владу базуються на відсутності генерального сенсу життя, переважанні матеріальних, а не духовних цінностей особистості. Причому корупційна поведінка носить полімотивований характер. Видимий мотив – користь – виражається у прагненні забезпечити себе максимально можливими матеріальними благами. Наступний мотив – ігровий: передчуття певного ризику корупційних взаємовідносин приносить правопорушникам психологічне задоволення. Характерним є також перекладання відповідальності за результати власної діяльності на оточуючих людей і обставини (екстернальний локус контролю) [5].

Базою соціального статусу подібної особистості виступає наявність певного адміністративного ресурсу, використання якого в особистісних цілях призводить до проявів корупції і збагачення. Формуючи образ

корупціонера, ми спиралися на засадничий принцип судочинства - презумпцію невинності. У дослідженні використовувалися психологічні дані тільки по особах, засуджених за корупційні злочини. Наявність вичерпної інформації про засуджених за корупцію дозволила використати вже наявні результати, представлені в спеціальній літературі.

Результати досліджень показали, що корупціонери мають середній вік – 37 років [4]. В ході дослідження було виявлено, що на корупційні злочини йдуть найчастіше високоосвічені люди. Це можна пояснити, передусім, тим, що підвищення рівня освіти дозволяє системно оцінювати громадські стосунки і чітко бачити кореляцію між добробутом різних соціальних груп. В підтвердження цьому корупція часто називається «білокомірною» злочинністю [1]. Також дослідження показують, що велика частина засуджених за «корупційними» статтями були обізнані про протиправність своїх дій, проте розраховували уникнути покарання [5]. Більшість засуджених до моменту скоєння корупційного злочину характеризувалися позитивно за місцем роботи і проживання, не мали судимостей. Складання портрета особистості, схильної до корупції дозволило виявити основну групу суспільства, найбільш залучену в цю проблему, – люди з вищою освітою, повноправні і активні члени українського суспільства.

При цьому індивідуальні властивості, що є передумовами корупційної поведінки особистості, характеризуються: переважанням корисливих і ігрових мотивів соціальної і професійної поведінки; недиференційованою структурою установок моральної поведінки на тлі низького рівня задоволеності життям; екстернальним локусом контролю і імпульсивним типом реагування [3].

Соціально-історичний спосіб життя особистості, схильної до корупційної поведінки визначається проявом наступних чинників: низький рівень правової і громадської культури; виражена стратифікація суспільства на тлі індивідуалізації громадської активності; низький виховний рівень; можливість корупційної соціалізації ще в процесі формування особистості [2]. Низький рівень громадської свідомості – один з основних показників схильності людини до корупційних злочинів.

Антикорупційна спрямованість особистості студента може виступати основним показником в оцінці ефективності педагогічних зусиль із її формування. Впровадження формування антикорупційної спрямованості особистості студента передбачає виконання наступних умов: послідовне насичення навчальних дисциплін і виховних заходів, спрямованих на формування антикорупційної спрямованості особистості, відповідним змістом; орієнтування студентів на інтеграцію особистих і професійних духовно-моральних інтересів; залучення студентів до активної громадської та професійної діяльності, що забезпечує засвоєння,

відтворення і усвідомлення відповідальності за дотримання антикорупційних правових і моральних норм; створення психологічно виправданого культурно-освітнього середовища у ЗВО; послідовне ускладнення рольової участі студентів у навчальній та позанавчальній діяльності: від когнітивного до розвиваючого рівня.

Щодо критеріїв системи моніторингу процесу формування антикорупційної спрямованості особистості студента, ми виокремили наступні:

- регулятивний, який характеризується як ефективним управлінням власною поведінкою та емоційним станом в цілому, так і сформованістю навичок особистісної оцінки корупційних ситуацій;

- психологічний, що визначає сформованість почуття відповідальності за власні вчинки, стійкість в корупціогенних ситуаціях;

- когнітивний, що відбиває комплекс антикорупційних знань і навичок протистояння корупційним ситуаціям;

- соціально-професійний, який дозволяє визначити рівень морально-правової стійкості, зорієнтованості на прояви антикорупційної спрямованості особистості.

До основних етапів реалізації антикорупційної компоненти психологічного супроводу віднесені: пізнавальний, мотиваційно-ціннісний, продуктивно-розвивальний і оціночно-рефлексивний. В основі формування антикорупційної спрямованості особистості в професійному вихованні студента ЗВО лежить концепція професійно-орієнтованого підходу, ціннісно-смилова спрямованість якого полягає в розвитку і саморозвитку антикорупційних особистісно-діяльнісних здібностей суб'єктів освітнього процесу. Програма антикорупційного виховання має містити чотири компоненти: методологічний, змістовий, технологічний і оціночний.

Антикорупційне виховання в межах освітнього процесу забезпечується за допомогою використання в змісті навчальних дисциплін відповідних циклів і окремих тем, присвячених причинам, видам, проявам і наслідкам корупції, формує вміння виділяти маркери корупційних ситуацій та навички протистояння ним. Антикорупційне виховання у позанавчальний час здійснюється за рахунок активного залучення студента у заходи громадської та патріотичної спрямованості, а також через дослідження актуальних соціальних тем (корупція, порушення правил громадського порядку, відстоювання громадських інтересів у правовому полі) тощо.

Список бібліографічних посилань

1. Безубяк Т. М. Формирование готовности учащихся профессионального лица к антикоррупционному поведению. *Человек и образование*. 2010. № 3. С. 66–69.

2. Клименко І. В. Формування антикорупційної культури особистості майбутнього правоохоронця в системі вищих навчальних закладів МВС України. *Проблеми сучасної психології*. 2017. Вип. 37. С. 131–142.

3. Клименко І. В., Євдокімова О. О. Формування антикорупційної спрямованості поліцейських в ході професійної підготовки // *Science without borders – 2018 : materials of the XIII international scientific and practical conference (30 March – 7 April, 2018)*. Vol. 8: Psychology and sociology. Sheffield : Science and Education Ltd, 2018. Рр. 70–73.

4. Хотькина О. К. К вопросу об изучении личности потенциального преступника-коррупционера. *Человек: преступление и наказание*. 2009. № 3. С. 42–46.

5. Хотькина О. К. Социально-демографическая и криминологическая характеристики личности сотрудника уголовно-исполнительной системы, совершившего преступление коррупционного характера. *Вестник Владимирского юридического института*. 2010. № 1. С. 38–40.

Отримано 24.02.2020

УДК 377.36.091.3

Оксана Вікторівна РОМАНЕНКО,

*професор кафедри юридичної психології
Національної академії внутрішніх справ (м. Київ),
доктор психологічних наук, професор*

РОЛЬ КОМУНІКАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ

Розглянуто роль комунікативних здібностей у професійній діяльності працівників поліції. Визначено суть поняття «службове спілкування». Обґрунтовано необхідність цілеспрямованого формування здатності до соціально-перцептивного передбачення у системі професійної взаємодії працівників Національної поліції.

Процеси євроінтеграції в Україні обумовлюють необхідність підвищених вимог як до удосконалення системи професійної підготовки працівників поліції, так і до особистості кожного правоохоронця. Психологічні аспекти підготовки працівників правоохоронних структур представлені у працях вітчизняних вчених (В. Г. Андросюк, О. М. Бандурка, В. І. Барко, Л. І. Казміренко, Я. Ю. Кондратьєв, М. В. Костицький, О. І. Кудерміна, В. С. Медведєв та ін.) Відзначається, що високі вимоги, які стоять перед правоохоронцем, вимагають від нього сформованості певних особистісних якостей.

Особливого значення при цьому набуває комунікативна складова професійної діяльності поліцейських. Професійна діяльність поліцейських безпосередньо залежить від розвитку комунікативних умінь, які сприяють ефективному виконанню службових завдань [1; с. 32]. Вона визначає особливості службового спілкування як процесу взаємодії осіб, під час якого відбувається обмін інформацією та досвідом з метою виконання службових завдань [2, с. 3].